

Bedre brug af det åbne land

Hvordan udnytter vi den fulde
samfundsværdi af det åbne land?

Collective
Impact

Det åbne land som dobbelt ressource

Der er sket meget med samfundet siden starten af 1800-tallet. Prøv bare at forestille dig det enorme samfundsmæssige tab, hvis verdens godstransport stadig bestod af damplokomotiver og sejlskibe. Men selvom Danmark har ændret sig, er den grundlæggende ejendomsstruktur i Danmark den samme som for 200 år siden.

Landskabets revolution

Ligesom dampmaskinen for 200 år siden betød en teknologisk revolution, rullede en revolution på samme tidspunkt hen over det danske landskab: en helt ny fordeling af jorden. Gårdene fik samlet deres jord på et sammenhængende lod, hvor det tidligere kunne være spredt på op til hundrede små markstykker. Den nye jordfordeling blev grundlaget for en mere effektiv udnyttelse af jord og arbejdskraft. Dermed var jorden gødet til det moderne danske landbrug. Siden er erhvervet vokset til en vigtig økonomisk faktor og kulturbærer i det danske samfund.

I dag står samspillet mellem landbruget, samfundsøkonomien og det åbne land over for en ny epoke. Vandmiljø, natur, rekreative muligheder, klimasikring og byudvikling er kun et udsnit af de behov og hensyn, som nu har betydning for brugen af vores arealer. De grundlæggende ejendomsstrukturer, som blev skabt for to århundrede siden, er

hverken optimale i forhold til nye hensyn eller nutidens landbrug.

Multifunktionel jordfordeling

Der er brug for en ny fordeling af jorden for at opfylde de mangfoldige interesser i det åbne land: En æra med multifunktionel jordfordeling, der på ny kan fremtidssikre anvendelsen af vores arealer.

Derfor vil Collective Impact styregruppen *Det åbne land som dobbelt ressource* udvikle en model for en rullende, landsdækkende jordfordeling ud fra en multifunktionel tilgang. Med andre ord; en løsning hvor anvendelsen af arealerne ikke udelukker hinanden.

Det vil skabe et varieret kulturlandskab, der samtidig understøtter både attraktive bopælssætnings- og besøgs muligheder i det åbne land samt et effektivt landbrug og andre erhvervsmuligheder.

problemrevet
 samfundsmæssige
 udfordringer
 fælles agenda
 varig
 forandring
 arbejdsform
**Collective
Impact**

Konkret har styregruppen *Det åbne land* som dobbelt ressource udarbejdet et forslag til et jordfordelingsprojekt, der over en 4-årig periode skal:

- Gennemføre 2-4 pilotprojekter med multifunktionel jordfordeling i konkrete områder
- Forskningsmæssigt dokumentere den flersidige værdiskabelse
- Udvikle en model for en landsdækkende jordfordelingsproces

I projektet dokumenteres jordfordelingens gevinster for:

- Bedriftsøkonomi
- Naturkvalitet
- Vandmiljø
- Rekreative muligheder
- Landdistriktsudvikling

“En mere systematisk og multifunktionel brug af jordfordeling kan sikre en forbedret anvendelse af vores arealer. Mange steder vil jordfordelingsinstrumentet forbedre landbrugets udviklingsbetingelser samtidig med også at tilgodese andre parter interesse. Lykkes vores opgave, vil jordfordeling være til glæde for både vores landbrug, natur, vandmiljø og fritidsliv. Indtil da går vi glip af uudnyttede gevinster for vores samfund”.

Jørn Jespersen, formand for styregruppen og tidligere formand for Natur- og Landbrugskommissionen

1920

5 % Bebyggelse og veje

8 % Skov

25 % Lysåben natur

63 % Landbrug

200.000 landbrug

Arealerne under pres

Landbrugets effektivisering, der for alvor tog fart efter 2. Verdenskrig, har ført til færre, men større, landbrug. For at øge deres produktion har landbrugene måtte udvide til de arealer, de har kunne købe. Ofte har det spredt landbrugets arealer så langt væk fra hinanden som 30 kilometer. Det betyder større transportomkostninger for land-

manden, ligesom transporten har negative konsekvenser for den øvrige trafik, og ikke mindst for livet i de landsbyer, trafikken kører igennem.

Samtidig har byerne bredt sig ud i landskabet, mens flere og flere veje og jernbaner gennemskærer landet på kryds og tværs.

2010

10 % Bebyggelse og veje

12 % Skov

9 % Lysåben natur*

62 % Landbrug

42.000 landbrug

Nye skove er i den samme tid skudt op, mens gamle skove og naturtyper som heder, enge og overdrev er blevet opsplittet i små områder eller inddraget til andre formål. Det giver dårligere levevilkår for vilde dyr og planter. Der er med andre ord brug for at nytænke måden vores arealer bliver brugt på.

Kilder: COWI: Natur og miljø 2014, Miljøtilstandsrapporten. Høringsudkast, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet: Natur & Miljø 2009, Danmarks Statistik: BDF11: Bedrifter efter område, type, bedrifter og areal, Levin, G. & Normander, B. 2008: Arealanvendelse i Danmark siden slutningen af 1800-tallet., Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. – Faglig rapport fra DMU nr. 682., Skov og Naturstyrelsen, Miljøministeriet: Skov og Natur i tal 2010, Ph.d. Henning Otte Hansen (årstal ukendt): Strukturforhold i landbruget – i internationalt perspektiv <http://akademiet.dlbr.dk/NR/rdonlyres/50B84FD9-A8ED-498C-8B33-AFC3C600713F/0/Strukturforholdilandbruget.pdf>

*Seneste opgørelse fra 2010

Jordfordeling

– et velkendt værktøj med ny funktion

Netop nu bliver der igangsat en række initiativer til at forandre anvendelsen af vores arealer. Men hver især er de tænkt ud fra enkeltstående interesser frem for tværgående løsninger, som tager afsæt i lodsejerens frie vilje og bygger bro mellem modstridende interesser.

Jordfordeling er værktøjet, som kan skabe løsninger på tværs af en mangfoldighed af interesser. Men der er behov for at se på jordfordeling på en ny måde.

Puslespil af jordlodder

Jordfordeling er et puslespil, hvor der byttes jord gennem forhandling mellem de deltagende lodsejere. Omlægningerne sker gennem køb og salg af jordlodder. Formålet er at fordele de deltagende jordlodder på en mere hensigtsmæssig måde i forhold til den ønskede arealanvendelse. Resultatet er, at ejendoms- og ejerstrukturen bliver tilpasset ejerens fremtidsønsker samtidig med, at der

løses op for hidtil uudnyttet brug af arealerne. Ved at lægge puslespillet forfra bliver der plads til at tilgodese flere interesser og skabe synergier i arealanvendelsen.

Gennem mange år har jordfordeling på den måde ført til en ændret arealanvendelse. Men det har været med ensidige formål – dvs. enten en bedre landbrugsstruktur eller anlæg af ny infrastruktur, eller bedre vandmiljø eller skovrejsning – og ikke alle formål samtidigt. Dermed går en række samfundsmæssige gevinster tabt i jordfordelingen.

"Lavbundsarealer, skrænter og fragmenterede arealer kræver ofte en ekstra indsats for at give et godt dyrkningsafkast. Men her er naturværdierne ofte også bedst bevarede eller kan genskabes med et godt resultat for få penge. Det potentiale kan jordfordeling løse op for".

Thyge Nygaard, landbrugspolitisk medarbejder, DN

"Forbedrede rekreative muligheder er sidegevinst ved jordfordeling, som særligt skal blive løftet frem og dokumenteret. Bedre rekreative muligheder og attraktive landdistrikter gør netop jordfordeling interessant for et meget bredt udsnit af befolkningen".

Anker Madsen, chefkonsulent, Friluftsrådet

"Når den enkelte landmands ejerskab til jorden bliver respekteret, skaber vi bedre løsninger end med påbud og forbud. Netop derfor kan jordfordeling understøtte attraktive landdistrikter med plads til både udvikling af landbrugserhvervet, beskyttelse af naturen og rekreative muligheder".

Trine Eide, Landbrug & Fødevarers repræsentant og planchef i SEGES

"Dokumentation af de flersidige gevinster ved jordfordeling kan være en øjenåbner for, at jordfordeling understøtter "det gode liv på landet". Dermed kan vi trække udviklingen væk fra at skabe endimensionelle produktionslandskaber over hele landet".

Bo Fisker, projektleder, DGI

"Den største styrke ved jordfordeling er, at ingen planer og mål bliver tvunget igennem. Forandringer i brugen af arealerne sker gennem frivillighed. Derfor er jordfordeling et columbus-æg, som kan skabe markante effekter langt flere steder, end det gør i dag".

Keld Andersen, KL's repræsentant og afdelingsleder i Vejle Kommune

"Med kloge prioriteringer kan jordfordeling sørge for, at vi tilgodeser mange andre hensyn end land- og skovbrugets strukturforhold. Det er naturen, biodiversiteten, miljøet, landdistriktsudviklingen, de rekreative værdier, klimaet og meget mere. Det er multifunktionel jordfordeling".

Hans M. Hedegaard, Dansk Skovforening

"Jordfordeling er et centralt redskab til at sikre, at økologiske køer kan komme på græs uden for stalddøren, samtidig med at flere sammenhængende arealer til græsning gavner både natur og landbrug. Men jordfordeling handler om mere end det – det handler om at skabe mere værdi lokalt i samfundet. Det er værdier, som bør tælle med i landbrugsproduktionens bundlinje".

Claus Østergaard, planteavlskonsulent, Økologisk Landsforening

Med udgangspunkt i Collective Impact arbejdsmetoden har gruppen skabt et perspektivrigt og bredt forankret projekt, som kan bidrage med ny viden om det brede samfundsøkonomiske udbytte af jordfordeling. Når så mange parter trækker i samme retning, er der grobund for at opnå en bedre, værdiskabende og fremtidssikret anvendelse af arealer i det åbne land.

Stine Lea Jacobi, programchef, Realdania

Den danske tradition for jordfordeling har sine rødder tilbage til landboreformerne, der udsprang af Udskiftningsforordningen fra 1781. Formålet var at opnå en mere effektiv udnyttelse af arealerne og dermed en øget landbrugsproduktion. Derfor blev landsbyernes dyrkningsfællesskaber ophævet for til gengæld at samle dyrkningsjordene rundt om de enkelte gårde i så kort afstand som muligt. Udskiftningen af jordene rullede ud over landet, og ved begyndelsen af 1800 var landskabet fundamentalt forandret.

For 200 år siden

For 100 år siden

I 1899 blev det muligt at få statslån til køb af få hektar jord til etablering af små husmandssteder, de såkaldte statshusmandsbrug. Efterhånden som koloniseringen af den uopdyrkede jord skred frem, kneb det med arealressourcerne. Samtidig var der opstået en husmandsbevægelse, hvis praktiske formål var at gøre brugene så store, at de kunne forsørge en familie. Det førte til, at der i 1919 blev vedtaget en række love for at fordele jorden anderledes, bl.a. blev præstegårdsjorde inddraget og anvendt til husmandssteder. Det blev også muligt at oprette en ny type husmandsbrug, jordrentebrug, som kom til verden ved, at staten stillede jord til rådighed, mod at brugeren forrentede jordværdien. Tilsammen greb de nye muligheder voldsomt ind i landets ejendomsmonstre.

I 1940'erne og flere årtier frem blev jordfordeling anvendt som led i landindvindingsprojekter, hvor lavvandede søer og enge blev drænet og forvandlet til dyrkede landbrugsjorde og græsarealer. F.eks. blev instrumentet brugt i forbindelse med inddæmningen af Lammefjorden til fordel for landbrugets produktionsmuligheder.

1940'erne

I 1990'erne blev der indført særlige tilskud, der gjorde planlægningen af jordfordelingen til et gratis gode, som en gruppe af landmænd kunne anmode om. Det motiverede lokale landmænd til at tage initiativ til jordfordelingsprojekter for at øge produktiviteten og konkurrenceevnen for de deltagende bedrifter. I 2006 ophørte den statslige finansiering til traditionel jordfordeling med udvikling af landbruget som formål.

1990-2006

2015

I dag er jordfordeling blevet et redskab til at løse opgaver i områder med offentligt initierede projekter med snævre formål. Mange af projekterne gennemføres for EU-tilskudsordninger, der kun finansierer aktiviteter, som understøtter specifikke mål – f.eks. enten bedre vandmiljø eller skovrejsning, men ikke begge dele samtidigt. Senest har Natur- og Landbrugskommissionen anbefalet "bedre jordfordeling", ligesom Danmarks Naturfredningsforening, Landbrug & Fødevarer, Økologisk Landsforening, KL og forskningsmiljøet har efterlyst multifunktionel jordfordeling. Dermed er der nu momentum til at gentænke jordfordelingsinstrumentet til at realisere multiple samfundsmæssige mål og planer.

Fremtidens jordfordeling

Fremtidens jordfordeling handler om både landbrug, natur, vandmiljø, klima og rekreative muligheder – og dermed landområdesudvikling i bred forstand.

Ambitionen for dette projekt er at inspirere til multifunktionel jordfordeling i hele landet, hvor jordfordelingen fra start har til formål at tilgodese alle arealinteresser i et givent lokalområde. Multifunktionel jordfordeling gavner på samme tid udvikling i jordbrugerhvervet ved at samle landbrugsjordene på de bedste dyrkningsarealer og i kort afstand fra de enkelte landbrugsbedrifter, en rigere natur, et renere vandmiljø, rekreative mu-

ligheder og attraktive landområder. Det er en fremtidssikret anvendelse af arealerne i det åbne land.

Multifunktionel jordfordeling skal sikre, at de uudnyttede samfundsmæssige gevinster, der gemmer sig i det åbne land, bliver indfriet. En sådan bæredygtig løsning varetager mange forskellige arealanvendelser på nye og fremsynede måder.

Nyt samarbejde om fælles løsninger

Brug for nytænkning

Det er nødvendigt at arbejde sammen for at få plads til alle interesserne i brugen af Danmarks lille areal. Problemstillingen kræver en fælles løsning.

I Collective Impact styregruppen: *Det åbne land som dobbelt ressource* arbejder parterne sammen om løsninger på nogle af disse komplekse problemer.

Ny samarbejdsform

Nogle samfundsproblemer er for komplekse til, at en organisation eller person kan løse dem alene. Komplekse problemstillinger kræver at blive løst i fællesskab – med parter på tværs af sektorer og nationale eller lokale interesser med et langsigtet mål for øje.

Collective Impact er en ny arbejdsform, som giver redskaberne til at skabe forandring der, hvor ingen har formået at løse en problematik og som kalder på, at alle der kan og bør gøre en forskel sætter sig sammen.

Ikke for at snakke og koordinere. Men for at arbejde hen imod fælles, målbare og langsigtede mål, som er nødvendige at opnå den forandring, der kan mærkes og ses. Arbejdsformen er baseret på en række grundlæggende principper, som handler om at løse problemer i fællesskab for at skabe varige, dokumenterbare forandringer. Et af principperne er, at der skal være fælles dataindsamling og måling på tværs af alle aktører med henblik på at skabe fælles engagement og ansvarlighed.

Collective Impact-samarbejder handler om at skabe handlinger, som kan mærkes.

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Friluftsrådet

DANSK
SKOVFORENING

Danmarks
Naturfredningsforening

Danmarks Sportsfiskerforbund

Ministeriet for Fødevarer,
Landbrug og Fiskeri
NaturErhvervstyrelsen

DANMARKS
JÆGERFORBUND

MINISTERIET FOR
BY, BOLIG OG
LANDDISTRIKTER

ØKOLOGISK
landsforening

Følgende parter har fundet sammen i et konstruktivt samarbejde i den såkaldte Collective Impact styregruppe: *Det åbne land som dobbelt ressource:*

Kommunernes Landsforening, Landbrug & Fødevarer, Friluftsrådet, Økologisk

Landsforening, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Skovforening, DGI, Realdania, Danmarks Jægerforbund, Danmarks Sportsfiskerforbund, Bæredygtigt Landbrug, Naturstyrelsen, NaturErhvervstyrelsen, Energistyrelsen samt Ministeriet for By-, Bolig- og Landdistrikter.

Collective
Impact

collective-impact.dk